

УДК 342.72/.73+364.614.8]:355](477)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-262-273>

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРАКТИКА УКРАЇНИ

Степченко Д.О., Татаренко Г.В.

PROTECTION OF THE RIGHTS OF PRISONERS OF WAR WITH A GENDER PERSPECTIVE: INTERNATIONAL STANDARDS AND UKRAINIAN PRACTICE

Stepchenko D. O., Tatarenko H.V.

У тривалих збройних конфліктах, таких як збройний конфлікт між Україною та російською федерацією, захист прав військовополонених і попередження сексуального та гендерно-зумовленого насильства стають надзвичайно актуальними. Наявність гендерних особливостей у захисті прав таких осіб потребує особливої уваги, оскільки різні гендерні групи можуть стиратися з різними формами насильства і дискримінації. Предметом дослідження виступають міжнародні правові стандарти та українське законодавство що регулюють правовий статус військовополонених з акцентом на гендерну рівність і протидію гендерно-зумовленому насильству. У дослідженні здійснено аналіз правових аспектів захисту прав військовополонених жінок та представників ЛГБТК+ спільноти що зазнають сексуального та гендерно-зумовленого насильства пов'язаного зі збройним конфліктом. Розглянуто імплементацію Україною відповідних норм міжнародного права, виявлено прогалини в національному законодавстві та запропоновано комплексний підхід до вдосконалення правового захисту цих груп. Для досягнення цих цілей використовуються методи порівняльного правового аналізу, системного підходу та статистики.

Ключові слова: *військовополонені, гендерна рівність, сексуальне насильство, міжнародне гуманітарне право, права людини.*

В контексті тривалого збройного конфлікту захист прав військовополонених та попередження сексуального і гендерно-зумовленого насильства набувають критичної ваги. Ця ситуація вимагає ретельного вивчення із залученням міжнародних правових стандартів та національного законодавства, зосереджуючись на забезпеченні гендерної рівності.

Актуальність теми зумовлена необхідністю ефективного правового захисту військовополонених у контексті постійних

збройних конфліктів у світі. Триваюче збройне протистояння в Україні підкреслює потребу комплексного вивчення механізмів гарантування прав осіб, позбавлених волі через воєнні дії, особливо з урахуванням гендерних аспектів.

Об'єктом дослідження є правовідносини, пов'язані із захистом прав військовополонених в Україні. **Предметом** – міжнародні стандарти та українське законодавство у цій сфері, а також їх застосування під час збройного конфлікту з

акцентом на гендерну рівність і протидію насильству.

Стан дослідження. Окремі аспекти правового статусу та захисту прав військовополонених вже були предметом дослідження таких науковців, як О.В. Таран, Н.В. Шевчук, М.О. Кравцова, Т.К. Дацюк, П.С. Гарасим, І. Яковець, Ю. Широбоков. Проте зазначені дослідження певною мірою залишили поза увагою гендерні особливості інституту військового полону. У цій науковій роботі вперше комплексно проаналізовано гендерні аспекти захисту прав військовополонених в умовах збройного конфлікту в Україні, виявлено прогалини в національному законодавстві та розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення.

Метою дослідження є системний аналіз гендерних аспектів захисту прав військовополонених, виявлення недоліків у законодавстві України та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового захисту осіб, позбавлених волі внаслідок збройного конфлікту. Будуть застосовані методи порівняльно-правового аналізу, системного підходу та емпіричного дослідження.

Конституція України встановлює додаткові гарантії захисту прав і свобод осіб, які обстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави, згідно зі статтею 65 [1], що поширюється на українських військовослужбовців, зокрема військовополонених. Водночас стаття 21 забезпечує невідчужуваність прав і свобод усіх людей та їхню рівність у гідності й правах [1], охоплюючи також іноземних військовополонених на території України. Таким чином, Основний Закон встановлює конституційні гарантії захисту прав військовополонених, що зумовлює необхідність імплементації відповідних міжнародно-правових стандартів.

Після трагічних подій Другої світової війни, які призвели до масштабних та системних порушень основоположних прав і свобод людини в умовах воєнних конфліктів, світова спільнота усвідомила нагальну необхідність формування універсальних міжнародно-правових стандартів у сфері захисту невід'ємних прав особистості [2]. Ця потреба зумовила становлення окремої галузі міжнародного публічного права, спрямованої на кодифікацію юридичних зобов'язань держав щодо забезпечення та гарантування прав і свобод людини, включаючи права особливо вразливих категорій, зокрема військовополонених, під час збройних протистоянь.

Фундаментальною основою цієї сфери міжнародно-правового регулювання стали акти, що проголошують невід'ємні права людини та встановлюють універсальні стандарти їх захисту. Визначальним документом у цьому контексті є Загальна декларація прав людини 1948 року, яка закріпила основоположні права, такі як право на життя, свободу від катувань, рабства та дискримінації, а також право на справедливий судовий розгляд [3]. Хоча Декларація і не мала юридично обов'язкової сили, вона заклала міцне підґрунтя для подальшого розвитку системи міжнародно-правового захисту прав людини.

Ключовими договірними інструментами у сфері міжнародно-правового регулювання захисту прав людини є «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» 1966 року та «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права» 1966 року, які мають обов'язкову юридичну силу для держав-учасниць. «Пакт про громадянські та політичні права» кодифікує широкий спектр невід'ємних прав і свобод особистості, зокрема право на життя, свободу від катувань, заборону рабства та примусової праці, право на справедливий і неупереджений судовий

розгляд, свободу думки, совісті та релігії, право на свободу асоціацій тощо [4].

«Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання» 1984 року безапеляційно забороняє катування та інші форми жорстокого поведження за будь-яких обставин, включаючи воєнний час та надзвичайні ситуації [5]. Це положення беззаперечно стосується осіб, які перебувають у статусі військовополонених.

Окрім того, інші ключові універсальні договори, такі як Конвенція 1979 року «про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» та Конвенція 1989 року «про права дитини», доповнюють систему міжнародних правових стандартів у сфері захисту невід'ємних прав людини, які мають бути суворо дотримані щодо осіб, які перебувають під контролем сторони конфлікту, незалежно від їхньої статі, віку чи інших особистих характеристик [6].

Режим військового полону, який охоплює процедури поведження з військовополоненими, регламентується комплексом міжнародно-правових документів. Серед них IV Гаазька конвенція 1907 року «про закони і звичаї війни на суходолі», III Женевська конвенція 1949 року «про поведження з військовополоненими» (далі ЖК III), а також Додаткові протоколи I та II до Женевських конвенцій 1949 року, ратифіковані 08 червня 1977 року.

Ці акти регулюють питання поведження з військовополоненими під час збройних конфліктів і мають інтерпретуватися та застосовуватися відповідно до загальних принципів міжнародного права у сфері захисту прав людини. Ці принципи встановлюють основоположні права. Вони повинні застосовуватися без будь-якої дискримінації за ознакою статі та з

урахуванням особливих потреб жінок і чоловіків у ситуації полону.

Згідно зі статтею 4 ЖК III, до цієї категорії належать особи, які потрапили в полон ворога та є: військовослужбовцями регулярних збройних сил сторони конфлікту, членами ополчення чи добровольчих корпусів, що входять до складу збройних сил, членами інших ополчень та добровольчих формувань, військовослужбовцями регулярних збройних сил, які присягали на вірність невизнаному уряду чи владі, цивільними особами, що супроводжували збройні сили, членами екіпажів торгових суден та цивільної авіації сторін конфлікту, а також мешканцями неокупованої території, які спонтанно взялися до зброї для захисту від ворожої навали.

Зазначена класифікація військовополонених є гендерно нейтральною та не проводить розрізнення між особами різної статевої належності, які можуть належати до будь-якої з цих категорій. Однак, важливо усвідомлювати, що гендерні стереотипи можуть впливати на сприйняття військовополонених та регулювання поведження з ними. Наприклад, чоловіків можуть сприймати як більш агресивних і небезпечних, що може призводити до жорстокішого поведження з ними. Натомість, жінок можуть вважати більш слабкими та беззахисними, що може спричинити їх приниження, сексуальну експлуатацію та інші форми знущань [7]. Тому важливо, щоб міжнародні норми гуманітарного права та національне законодавство враховували гендерні аспекти захисту прав військовополонених і забезпечували рівне поведження з усіма військовополоненими незалежно від їхньої статевої приналежності.

Необхідно враховувати підвищену вразливість окремих груп військовополонених, зокрема жінок і представників ЛГБТК+ спільноти, які можуть

знавати сексуального насильства та інших форм гендерно-зумовленого насильства [8].

Хоча міжнародне гуманітарне право декларує гендерну нейтральність, такий підхід може приховувати різний вплив конфлікту на різні статі та ігнорувати унікальний досвід і вразливість жінок у збройних протистояннях. Незважаючи на формальну рівність, історичний досвід свідчить про більшу вразливість жінок-військовополонених через дію гендерних стереотипів, дискримінаційних практик і ризик сексуального насильства [7].

Міжнародні принципи гуманітарного права та стандарти захисту прав людини вимагають недискримінаційного ставлення до військовополонених, незалежно від їхньої гендерної ідентичності. Проте, враховуючи гендерну специфіку, необхідно приділяти особливу увагу реалізації заходів захисту прав військовополонених жінок та представників ЛГБТК+ спільноти.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966) та інші засадничі документи у сфері захисту прав людини закріплюють принцип недопущення дискримінації за ознакою статі та зобов'язують держави забезпечувати рівні права для осіб різної статевої належності [4]. У контексті військовополонених це означає, що держави повинні гарантувати рівне поводження та однакові умови утримання для всіх військовополонених незалежно від їхньої статевої приналежності, водночас враховуючи їхні специфічні потреби та вразливості.

Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол I 1977 року містять спеціальні положення щодо регулювання поводження з жінками-військовополоненими. Зокрема, стаття 14 ЖК III гарантує рівний режим поводження з жінками та чоловіками-військовополоненими. Стаття 25 вимагає від держав, в яких перебувають

військовополонені, забезпечити окремі спальні приміщення для полонених жінок і чоловіків. Стаття 97 зобов'язує держави утримувати жінок-військовополонених, які відбувають дисциплінарні стягнення, в окремих приміщеннях від чоловіків під безпосереднім наглядом жінок [9].

Конвенція 1979 року «про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» є важливим міжнародним інструментом, який забезпечує захист жінок під час збройних конфліктів. Стаття 6 цієї Конвенції вимагає від держав-учасниць вжити всіх необхідних заходів для припинення торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок, що є особливо актуальним у контексті збройних конфліктів та ситуацій з військовополоненими [10].

Резолюція 1325 (2000) Ради Безпеки ООН про жінок, мир та безпеку визнає, що жінки та дівчата зазнають непропорційно більшого впливу збройних конфліктів, і закликає держави вжити заходів для захисту жінок та забезпечення їхньої участі в процесах врегулювання конфліктів та миротворчості [11]. Резолюція 1820 (2008) засуджує використання сексуального насильства як стратегії ведення війни та порушення міжнародного гуманітарного права [12].

Крім того, Статут Міжнародного кримінального суду 1998 року визнає сексуальне насильство, зґвалтування, сексуальне рабство, примусову вагітність та інші форми сексуального насильства як воєнні злочини та злочини проти людяності. Ця норма має суттєве значення для забезпечення захисту жінок-військовополонених від сексуального та гендерно-обумовленого насильства [13].

Наукова спільнота приділяє значну увагу необхідності захисту прав представників ЛГБТК+ спільноти, які можуть зазнавати множинної дискримінації та насильства через

їхню сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність [14]. Хоча Женевські конвенції на пряму не забороняють дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, вони містять загальне положення про заборону дискримінації, яке відповідно до принципу добросовісного тлумачення міжнародних договорів поширюється і на ці особливо вразливі групи.

У державах з високим рівнем гомофобії та трансфобії, таких як російська федерація, ЛГБТК+ військовополонені опиняються в особливо вразливому становищі [15]. Зокрема, 16 жовтня 2019 року президент рф володимир путін підписав указ та вніс до державної думи законопроект про відкликання заяви, що супроводжувала ратифікацію росією Протоколу I, про визнання компетенції Міжнародної комісії зі встановлення фактів відповідно до статті 90(2) [16]. Це викликає занепокоєння щодо готовності росії дотримуватись міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини під час збройних конфліктів, у тому числі для таких вразливих груп, як ЛГБТК+ військовополонені. Вони можуть піддаватися катуванням, сексуальному насильству, психологічному тиску та іншим формам жорстокого поводження, що порушує принцип недискримінації, закріплений у міжнародному праві.

Для оптимізації захисту прав жінок та представників ЛГБТК+ серед військовополонених необхідно реалізувати інтегрований підхід на міжнародному та національному рівнях. Проблема захисту прав цих груп військовополонених вимагає глобального та системного підходу, що включає вдосконалення законодавчої бази, зміцнення механізмів моніторингу та контролю за дотриманням міжнародних стандартів, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушеннях, та надання комплексної допомоги постраждалим.

Одним з ключових напрямків діяльності у сфері захисту прав вразливих груп є підвищення обізнаності та проведення навчання військовослужбовців щодо дотримання гендерних принципів, запобігання сексуальному насильству та дискримінації. Важливо впровадити політику нульової толерантності до дискримінації та насильства.

Як приклад, у США було розроблено стратегію, яка передбачає залучення жінок до вирішення питань війни, миру та безпеки, включаючи врахування їхніх перспектив у процесі прийняття рішень [17]. Також було створено інструмент «Military Demographic Equity Machine» для допомоги у розробці політик, спрямованих на зменшення расових, етнічних та гендерних диспропорцій у військовій кар'єрі [18].

Стаття 12 ЖК III закріплює фундаментальний принцип, згідно з яким військовополонені перебувають під юрисдикцією держави, яка їх утримує, а не приватних осіб чи збройних формувань, що безпосередньо захопили їх у полон [9]. Відповідно, держави-учасниці зобов'язані запровадити ефективні механізми розслідування та притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у порушенні прав військовополонених, включно з представниками вразливих груп, зокрема жінок та осіб ЛГБТК+ спільноти. Така юридична відповідальність держав передбачає вжиття належних заходів для забезпечення захисту постраждалих, надання їм необхідної допомоги та реабілітації.

Реалізація гендерного підходу до захисту прав військовополонених набула особливої актуальності в умовах збройної агресії рф проти України. Значна кількість військовополонених українців, які утримуються рф [19] актуалізувала необхідність забезпечення захисту згідно з нормами міжнародного гуманітарного права

та стандартами прав людини. Будучи учасницею відповідних угод, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати ці стандарти на національному рівні відповідно до статті 9 Конституції [1]. Це зумовило нагальну потребу ефективного впровадження міжнародних норм, зокрема реалізації гендерного підходу для комплексного захисту прав військовополонених.

Основоположні права та свободи людини, включно з правами жінок і представників ЛГБТК+ спільноти, гарантовані Конституцією України, зокрема статтями 21 та 24, які закріплюють принципи рівності, невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини, а також заборону дискримінації за будь-якими ознаками [1].

Ключовим нормативно-правовим актом, що регулює питання утримання військовополонених в Україні, є Постанова Кабінету Міністрів України №413 від 5 квітня 2022 року. Цей документ встановлює порядок проведення заходів щодо утримання військовополонених, включаючи їх реєстрацію, забезпечення належних умов утримання, надання харчування та медичної допомоги, а також організацію обміну або репатріації відповідно до норм міжнародного гуманітарного права [20].

Додатково, в Україні було ухвалено законодавчий акт під назвою «Про соціальний і правовий захист осіб, щодо яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їх сімей». Цей закон, прийнятий 26 січня 2022 року, має на меті забезпечити соціальний і правовий захист осіб, які стали об'єктами позбавлення особистої свободи в результаті збройної агресії проти України, а також для членів їх сімей [21].

Варто також зазначити Інструкцію про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах

України, яку затвердило Міністерство оборони у 2017 році. Цей документ детально роз'яснює обов'язки військовослужбовців щодо дотримання принципів міжнародного гуманітарного права, включаючи поведження з військовополоненими. Інструкція безпосередньо вказує на необхідність «особливої поваги» до жінок-військовополонених та їх захист від специфічних посягань, таких як зґвалтування і примус до проституції [22].

Вітчизняне законодавство загалом відповідає міжнародним стандартам захисту прав військовополонених. Проте існує потреба в додатковому регулюванні питань захисту від сексуального насильства та забезпеченні прав незалежно від статі й гендерної ідентичності.

З метою вирішення зазначених питань, доцільно розробити та ухвалити спеціалізований законодавчий акт «Про статус військовополонених». Цей нормативно-правовий документ має містити окремий розділ, присвячений особливостям поведження з уразливими групами військовополонених, зокрема жінками та представниками ЛГБТК+ спільноти.

Законодавчий акт має бути розроблений з урахуванням усіх аспектів статусу військовополонених, включаючи їхні права, обов'язки та специфіку їхнього становища. Він має визначати основоположні принципи та норми, що регулюють статус військовополонених, а також включати деталізовані положення щодо особливостей поведження з уразливими групами військовополонених.

У рамках цього законодавчого акта доцільно передбачити:

1. Зобов'язання забезпечувати рівне поведження та однакові умови утримання військовополонених, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності.

2. Спеціальні заходи захисту уразливих груп військовополонених, зокрема жінок та представників ЛГБТК+ спільноти, від сексуального насильства, експлуатації та інших форм гендерно-зумовленого насильства.

3. Механізми розслідування та притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у порушеннях прав військовополонених.

4. Гарантії надання комплексної допомоги та реабілітації для жертв гендерно-зумовленого насильства серед військовополонених.

Такий спеціалізований законодавчий акт має на меті забезпечити всебічний захист прав військовополонених, приділяючи особливу увагу потребам уразливих груп, та імплементувати відповідні міжнародні стандарти у вітчизняне законодавство.

Низка міжнародних організацій, зокрема Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) та Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, здійснюють аналітичну роботу щодо гендерних аспектів міжнародного гуманітарного права [23]. Це включає систематичний збір та аналіз інформації для виявлення закономірностей і тенденцій, пов'язаних із захистом осіб різної гендерної ідентичності в умовах збройних конфліктів. Важливим компонентом є опитування військовополонених в Україні та РФ, в тому числі, для збору даних про факти сексуального насильства. Проводиться моніторинг кількості постраждалих від такого насильства військовополонених.

Зокрема, Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) провело масштабне дослідження щодо насильства стосовно військовополонених в Україні та Росії, опитавши 159 військовополонених під контролем РФ та 175 - під контролем України. Значна частка респондентів повідомила про катування та

жорстоке поводження, включно з різними формами сексуального насильства, примусовим оголенням і погрозами зґвалтування [24].

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора України, станом на червень 2023 року було зафіксовано 208 випадків сексуального насильства, пов'язаного з війною [25]. Центри допомоги врятованим зафіксували понад 100 таких фактів [25]. За даними, одержаними від УВКПЛ, з 24 лютого 2022 року було задокументовано 15 випадків сексуального насильства щодо полонених чоловіків і 2 випадки стосовно жінок [24].

Статистичні дані засвідчують масштабність проблеми сексуального насильства під час збройних конфліктів, вимагаючи визнання та вирішення цього питання на міжнародному й національному рівнях задля забезпечення гуманного поводження з усіма військовополоненими, незалежно від статі. Хоча міжнародне гуманітарне право традиційно визнає особливу вразливість жінок, сучасні дані вказують на те, що жертвами таких злочинів стають військовополонені обох статей. Тому необхідно розглядати проблему сексуального насильства як загрозу для всіх військовополонених, незважаючи на стать.

З огляду на високий рівень суспільної небезпечності сексуального насильства над військовополоненими, варто розглянути можливість доповнення статті 438 Кримінального кодексу України кваліфікованим складом, що передбачатиме відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими, поєднане з сексуальним насильством.

Таким чином, забезпечення прав військовополонених, із особливим акцентом на гендерні аспекти, постає одним із нагальних викликів для сучасного міжнародного права. Триваючий збройний конфлікт в Україні актуалізує потребу

грунтового дослідження реалізації прав і свобод військовополонених відповідно до міжнародних стандартів у сферах захисту прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право встановлюють універсальні стандарти захисту прав військовополонених, закріплюючи принципи рівності та недискримінації. Однак, у практичному застосуванні часто виникають проблеми, пов'язані з гендерними стереотипами та підвищеною вразливістю окремих груп, зокрема жінок та представників ЛГБТК+ спільноти.

Дослідження засвідчило, що жінки-військовополонені та особи ЛГБТК+ стикаються з додатковими ризиками, такими як сексуальне насильство, експлуатація та інші форми гендерно-зумовленого насильства. Це вимагає вжиття спеціальних заходів захисту цих вразливих груп відповідно до міжнародних стандартів.

Аналіз національного законодавства України демонструє загальну відповідність міжнародним нормам у сфері захисту прав військовополонених. Проте, існують певні прогалини, зокрема щодо забезпечення спеціального захисту жінок-військовополонених та представників ЛГБТК+ спільноти.

Для вдосконалення правового захисту вразливих груп військовополонених в Україні рекомендовано розробити та ухвалити спеціалізований законодавчий акт «Про статус військовополонених», який би детально регулював питання поведження з ними, зокрема протидію сексуальному насильству та дискримінації. Також доцільно розглянути можливість доповнення статті 438 Кримінального кодексу України кваліфікованим складом, що передбачатиме відповідальність за жорстоке поведження з

військовополоненими, яке супроводжується сексуальним насильством.

Міжнародні організації, такі як Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) та Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, відіграють важливу роль у документуванні випадків порушень прав військовополонених, включно із сексуальним насильством. Ці дані слугують важливим підґрунтям для вдосконалення нормативно-правової бази та практики її застосування.

Комплексний підхід, що поєднує вдосконалення законодавства, посилення механізмів моніторингу, притягнення винних до відповідальності та надання всебічної допомоги постраждалим, є необхідним для ефективного захисту прав вразливих груп військовополонених в умовах збройного конфлікту.

Література:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 21.08.2024)
2. Human rights and the international community: twenty questions. The UNESCO Courier | The UNESCO Courier. URL: <https://courier.unesco.org/en/articles/human-rights-and-international-community-twenty-questions> (дата звернення: 20.05.2024).
3. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 20.08.2024).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 20.08.2024).
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і

покарання : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1984 р. : станом на 13 листоп. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 20.08.2024).

6. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 16 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.08.2024)..

7. Tobia S. "They didn't break me either way". Women, Captivity and Interrogation in World War II: Resurfacing Self-Empowering Narratives. Revue LISA / LISA e-journal. 2022. № 20-n°53. URL: <https://doi.org/10.4000/lisa.14178> (дата звернення: 21.08.2024).

8. Sexual and Gender-Based Violence in Armed Conflict. Warsaw : OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. 6 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/524088.pdf> (дата звернення: 16.08.2024).

9. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 21.08.2024).

10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 р.: станом на 6 жовт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 20.08.2024).

11. Patton C. G. Security Council Resolution 1325. Oxford University Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.295> (дата звернення: 21.08.2024).

12. Mollmann M. United Nations Security Council Resolution 1820: Women, Peace and Security. International Legal Materials. 2008. Т. 47, № 5. С. 824–828. URL: <https://doi.org/10.1017/s0020782900005933> (дата звернення: 21.08.2024).

13. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. (Римський статут ратифіковано із заявами та [поправками](#) до нього Законом [№ 3909-IX від 21.08.2024](#)) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 10.09.2024).

14. Understanding the Well-Being of LGBTQI+ Populations / ред.: С. J. Patterson, М.-J. Sepúlveda, J. White. Washington, D.C. : National Academies Press, 2020. URL: <https://doi.org/10.17226/25877> (дата звернення: 21.08.2024).

15. 30 years of LGBTQ+ history in Russia: from decriminalisation in 1993 to 'extremist' status in 2023. The Conversation. URL: <https://theconversation.com/30-years-of-lgbtq-history-in-russia-from-decriminalisation-in-1993-to-extremist-status-in-2023-220569> (дата звернення: 21.08.2024)..

16. Kravchenko S. Putin Pulls Russia Out of Convention on War-Crime Probes. Bloomberg.com. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-10-17/putin-pulls-russia-out-of-convention-on-war-crime-probes> (дата звернення: 21.08.2024).

17. FACT SHEET: Release of the 2023 Women, Peace and Security Strategy and National Action Plan | The White House. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/31/fact-sheet-release-of-the-2023-women-peace-and-security-strategy-and-national-action-plan/> (дата звернення: 21.07.2024).

18. Schulker D., Walsh M. The Military Demographic Equity Support Tool: A Tool for Helping Decisionmakers Address Disparities in Career Success. Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2022. 20 с. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/tools/TLA1900/TLA1905-1/RAND_TLA1905-1.pdf (дата звернення: 21.08.2024).

19. Кількість російських військовополонених в Україні значно зросла - ГУР. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/war/kilkist-rosiyskih-viyskovopolonenih-v-ukrajini-znachno-zroslo-gur-12364179.html> (дата звернення: 21.08.2024).

20. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 : станом на 28 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-p#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

21. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії

проти України, та членів їхніх сімей : Закон України від 26.01.2022 р. № 2010-IX : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (дата звернення: 21.08.2024).

22. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ М-ва оборони України від 23.03.2017 р. № 164 : станом на 31 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 21.07.2024).

23. UNHCR Age, Gender and Diversity Policy. UNHCR. URL: <https://www.unhcr.org/publications/unhcr-age-gender-and-diversity-policy> (дата звернення: 21.08.2024).

24. REPORT ON THE HUMAN RIGHTS SITUATION IN UKRAINE: 1 February to 31 July 2023. Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/248372-report-human-rights-situation-ukraine-1-february-31-july-2023#:~:text=Between%201%20February%20and%2031,casualty%20numbers%20are%20likely%20higher> (дата звернення: 21.08.2024).

25. В Україні запустили інформаційну кампанію про сексуальне насильство, пов'язане з війною. UNFPA Україна. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/information%20campaign%20SRC#:~:text=Станом%20на%20червень%2023%20року,не%20відображають%20реальної%20Окількості%20постраждалих> (дата звернення: 14.08.2024).

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR : stanom na 1 sich. 2020 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (data zvernennia: 21.08.2024)

2. Human rights and the international community: twenty questions. The UNESCO Courier | The UNESCO Courier. URL: <https://courier.unesco.org/en/articles/human-rights-and-international-community-twenty-questions> (data zvernennia: 20.05.2024).

3. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (ros/ukr) : Deklaratsiia Orh. Obiedn. Natsii vid 10.12.1948 r. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 20.08.2024).

4. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava : Pakt Orh. Obiedn. Natsii vid 16.12.1966 r. : stanom na 19 zhovt. 1973 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (data zvernennia: 20.08.2024).

5. Konventsiiia proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia : Konventsiiia Orh. Obiedn. Natsii vid 10.12.1984 r. : stanom na 13 lystop. 1998 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (data zvernennia: 20.08.2024).

6. Konventsiiia pro prava dytyny : Konventsiiia Orh. Obiedn. Natsii vid 20.11.1989 r. : stanom na 16 lystop. 2023 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (data zvernennia: 20.08.2024)..

7. Tobia S. “They didnt break me either way”. Women, Captivity and Interrogation in World War II: Resurfacing Self-Empowering Narratives. Revue LISA / LISA e-journal. 2022. № 20-n°53. URL: <https://doi.org/10.4000/lisa.14178> (data zvernennia: 21.08.2024).

8. Sexual and Gender-Based Violence in Armed Conflict. Warsaw : OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. 6 s. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/1/9/524088.pdf> (data zvernennia: 16.08.2024).

9. Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopoloneny (ukr/ros) : Konventsiiia Orh. Obiedn. Natsii vid 12.08.1949 r. : stanom na 23 liut. 2023 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (data zvernennia: 21.08.2024).

10. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok (ukr/ros) : Konventsiiia Orh. Obiedn. Natsii vid 18.12.1979 r.: stanom na 6 zhovt. 1999 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (data zvernennia: 20.08.2024).

11. Patton C. G. Security Council Resolution 1325. Oxford University Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.295> (data zvernennia: 21.08.2024).

12. Mollmann M. United Nations Security Council Resolution 1820: Women, Peace and

Security. *International Legal Materials*. 2008. T. 47, № 5. S. 824–828. URL: <https://doi.org/10.1017/s0020782900005933> (data zvernennia: 21.08.2024).

13. Rymyskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu : Statut Mizhnar. sudiv vid 17.07.1998 r. : stanom na 16 sich. 2002 r. (Rymyskyi statut ratyfikovano iz zaiavamy ta popravkamy do noho Zakonom № 3909-IX vid 21.08.2024) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (data zvernennia: 10.09.2024).

14. *Understanding the Well-Being of LGBTQI+ Populations* / red.: C. J. Patterson, M.-J. Sepúlveda, J. White. Washington, D.C. : National Academies Press, 2020. URL: <https://doi.org/10.17226/25877> (data zvernennia: 21.08.2024).

15. 30 years of LGBTQ+ history in Russia: from decriminalisation in 1993 to 'extremist status in 2023. The Conversation. URL: <https://theconversation.com/30-years-of-lgbtq-history-in-russia-from-decriminalisation-in-1993-to-extremist-status-in-2023-220569> (data zvernennia: 21.08.2024).

16. Kravchenko S. Putin Pulls Russia Out of Convention on War-Crime Probes. *Bloomberg.com*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-10-17/putin-pulls-russia-out-of-convention-on-war-crime-probes> (data zvernennia: 21.08.2024).

17. FACT SHEET: Release of the 2023 Women, Peace and Security Strategy and National Action Plan | The White House. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/31/fact-sheet-release-of-the-2023-women-peace-and-security-strategy-and-national-action-plan/> (data zvernennia: 21.07.2024).

18. Schulker D., Walsh M. *The Military Demographic Equity Support Tool: A Tool for Helping Decisionmakers Address Disparities in Career Success*. Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2022. 20 s. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/tools/TLA1900/TLA1905-1/RAND_TLA1905-1.pdf (data zvernennia: 21.08.2024).

19. Kilkist rosiyskykh viiskovopolonenykh v Ukraini znachno zroslo - HUR. *Novyny Ukrainy* -

ostanni novyny Ukrainy sohodni - UNIAN. URL: <https://www.unian.ua/war/kilkist-rosiyskikh-viiskovopolonenykh-v-ukrajini-znachno-zroslo-gur-12364179.html> (data zvernennia: 21.08.2024).

20. Pro zatverdzhennia Poriadku trymania viiskovopolonenykh : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 05.04.2022 r. № 413 : stanom na 28 berez. 2024 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-p#Text> (data zvernennia: 21.08.2024).

21. Pro sotsialnyi i pravovy zakhyst osib, stosovno yakykh vstanovleno fakt pozbavlennia osobystoi svobody vnaslidok zbroinoi ahresii proty Ukrainy, ta chleniv yikhnykh simei : Zakon Ukrainy vid 26.01.2022 r. № 2010-IX : stanom na 20 serp. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (data zvernennia: 21.08.2024).

22. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vykonannia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u Zbroinykh Sylakh Ukrainy : Nakaz M-va oborony Ukrainy vid 23.03.2017 r. № 164 : stanom na 31 trav. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (data zvernennia: 21.07.2024).

23. UNHCR Age, Gender and Diversity Policy. UNHCR. URL: <https://www.unhcr.org/publications/unhcr-age-gender-and-diversity-policy> (data zvernennia: 21.08.2024).

24. REPORT ON THE HUMAN RIGHTS SITUATION IN UKRAINE: 1 February to 31 July 2023. Ukraine. URL: <https://ukraine.un.org/en/248372-report-human-rights-situation-ukraine-1-february-31-july-2023#:~:text=Between%201%20February%20and%2031,casualty%20numbers%20are%20likely%20higher> (data zvernennia: 21.08.2024).

25. V Ukraini zapustyly informatsiinu kampaniiu pro seksualne nasylstvo, poviazane z viinoiu. UNFPA Ukraina. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/information%20campaign%20SRC#:~:text=Stanom%20na%20cherven%202023%20roku,ne%20vidobrazhaiut%20realnoi%20kilnosti%20postrazhdalykh> (data zvernennia: 14.08.2024).

Stepchenko D. O., Tatarenko H.V. Protection of the rights of prisoners of war with a gender perspective: international standards and ukrainian practice. – Article.

In protracted armed conflicts, such as the armed conflict between Ukraine and the Russian Federation, the protection of the rights of prisoners of war and the prevention of sexual and gender-based violence become extremely important. The presence of gender specifics in the protection of the rights of such persons requires special attention, as different gender groups may be exposed to different forms of violence and discrimination. The subject of the study is international legal standards and Ukrainian legislation regulating the legal status of prisoners of war with a focus on gender equality and combating gender-based violence. The study analyzes the legal aspects of protecting the rights of women prisoners of war and members of the LGBTQ+ community who are subjected to sexual and gender-based violence related to armed conflict. The article examines Ukraine's implementation of the relevant norms of international

law, identifies gaps in national legislation, and proposes a comprehensive approach to improving the legal protection of these groups. To achieve these goals, the author uses the methods of comparative legal analysis, systematic approach and statistics

Key words: *prisoners of war, gender equality, sexual violence, international humanitarian law, human rights.*

Авторська довідка:

Степченко Данило Олексійович – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, pr-212d-27@snu.edu.ua

Татаренко Галина Вікторівна – кандидат юридичних наук, професор кафедри публічного та приватного права, Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, +380501589273, tatarenko@snu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0001-6291-4455>

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2024р.